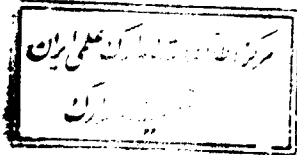

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز تربیت مدرس

۱۳۸۰ / ۴ / ۲۰

دانشگاه قم

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

موضوع: «اهل کتاب در قرآن»

بررسی و نقد آراء کلامی اهل کتاب در قرآن و ریشه یابی آنها

استاد راهنما: آیت الله دکتر احمد بهشتی

استاد مشاور: حجة الاسلام والمسلمین حسین توفیقی

نگارش: یونس جهانبخش

013367

پانیز ۱۳۷۹

۳۵۵۵۰

تشکر و قدردانی

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله

نگارنده بر خود فرض می‌داند که از راهنمائیها و ارشادات دانشوران
گرانمایه و اساتید معظم آقایان آیت الله دکتر احمد بهشتی و حجة
الاسلام والمسلمین حسین توفیقی و همینطور از مساعدتهای صمیمانه و
کریمانه مسئول محترم مرکز تربیت مدرّس و کارکنان متعهد و شریف
آن، تشکر و سپاسگزاری نماید.

توفیق روزافزون همگان را از خداوند علیم و متّان مسئلت می‌نمایم.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	در محضر قرآن
۲	موضوع رساله و تحقیق حاضر
۲	قرآن و کتابهای آسمانی
۳	خدماتی که قرآن به سایر کتابهای آسمانی نمود
۵	انگیزه‌های تحقیق:
۶	روش تحقیق:
۶	پیشینه تحقیق:
۷	محدودیت‌های تحقیق
	بخش اول: وضعیت دینی فرهنگی جهان در عصر ظهور اسلام
۱۱	عصر ظهور اسلام
۱۳	انتظارات بشر از دین جدید
۱۵	ادیان عصر بعثت
۱۷	دین یهود در عصر ظهور اسلام
۲۲	دین مسیحیت در عصر بعثت پیامبر اسلام ﷺ
۲۵	فرقه‌های مسیحیت عربستان در عصر ظهور اسلام
۲۶	الف: فرقه نسطوریه
۲۷	ب: فرقه یعقوبیه
۲۸	«اهل کتاب» در قرآن
۳۰	نظرات عالمان اسلامی درباره عمومیت اهل کتاب
۳۳	مواضع چهارگانه قرآن در مورد اهل کتاب
	بخش دوم: یهودیت
۳۷	گفتار اول: بررسی تحریف عهد عتیق
۳۹	یهود در آئینه تاریخ

۴۱	دوره تأثیر یونانیان بر عقاید یهودیان
۴۲	فصل اول
۴۲	یهودیان و کتاب مقدس:
۴۴	فصل دوّم:
۴۴	الف: عهد عتیق از دیدگاه قرآن
۴۷	فصل سوّم:
۴۷	سخنان یکی از مستشرقین درباره عدم تحریف کتاب مقدس از دیدگاه قرآن
۴۹	فصل چهارم: عهد عتیق در آئینه نگرش تاریخی
۵۱	فصل پنجم: عهد عتیق از دیدگاه دانشمندان مسیحی و یهودی
۵۵	فصل ششم: کتاب مقدس از دیدگاه عالمان اسلامی
۵۹	فصل هفتم: نمونه هایی از عقاید انحرافی در عهد عتیق
۶۰	الف: خداشناسی
۶۳	ب: پیامبر شناسی
۶۷	ج: حقوق و اخلاق انسانی:
۷۰	فصل هشتم: پاسخ متکلمین اهل کتاب درباره تحریف عهدین
۷۰	نقد جواب عالمان اهل کتاب
۷۳	گفتار دوّم: عقاید یهودیت در قرآن،
۷۵	فصل اول: ما پسران خدائیم!
۷۵	مقام اول بحث: موارد و میزان کاربرد صفت «پدر بودن» خدا در عهد عتیق
۷۷	مقام دوّم: مراد و معنای «پدر بودن» خدا در عهد عتیق
۷۸	سخنان مفسرین اسلامی
۷۹	نظریه بعضی از عالمان یهودی:
۸۰	مواجهه قرآن با اندیشه و اعتقاد «پسران خدا» بودن یهودیان
۸۳	فصل دوّم: عزیز پسر خداست!
۸۷	عزیز کیست؟
۸۹	مناظره پیامبر اسلام ﷺ با پیروان ادیان پنج گانه
۹۱	فصل سوّم: ما مالک بهشت هستیم!؟
۹۲	آیا یهودیان به روز قیامت اعتقاد دارند؟

- موضع قرآن درباره عقیده «انحصاری بودن بهشت» برای یهودیان..... ۹۸
- بررسی ادعای یهودیان در مورد بقای اندک آنها در آتش جهنم ۱۰۰
- اثبات وجود جهنم ۱۰۰
- ادعای یهودیان درباره مجازات اندک آنها در جهنم ۱۰۲
- بطلان باور یهودیان از منظری دیگران در قرآن ۱۰۴
- فصل چهارم: ابراهیم علیه السلام از ما است؟! ۱۰۸
- شخصیت ابراهیم علیه السلام از دیدگاه قرآن: ۱۰۸
- آثار ماندگاری که ابراهیم علیه السلام از خود بجای گذاشت..... ۱۱۱
- بررسی دیدگاه قرآن و مقابله آن با ادعای اهل کتاب در مورد حضرت ابراهیم علیه السلام ۱۱۴
- پاسخی دیگر از قرآن در رد ادعای اهل کتاب ۱۱۹

بخش سوم: مسیحیت

- گفتار اول: تصویری از وضعیت فرهنگی عصر ظهور عیسی علیه السلام و تطورات عقیدتی در مسیحیت ۱۲۳
- قرآن و مسیحیت..... ۱۲۳
- انتظار ورود مسیح موعود..... ۱۲۴
- اوضاع سیاسی فلسطین در زمان تولد عیسی علیه السلام ۱۲۶
- سازندگان و مؤسسان اندیشه‌های مسیحیت اولیه..... ۱۲۷
- آخرین آفرینش بزرگ دنیای باستانی مشرکان:..... ۱۳۳
- «تطورات اندیشه‌ها در دنیای مسیحیت از آغاز تاکنون» ۱۳۴
- ۱- تحولات عقیده‌ای تا سال ۱۵۰ میلادی و پیدایش آپولوژیست‌ها (پدران مدافع)..... ۱۳۶
- ۲- پیدایش گنوستی مذهببان یا پیروان مشرب عرفان..... ۱۳۸
- واکنش اصحاب کلیسا در برابر اندیشه‌های بدعتگزاران:..... ۱۳۹
- ۳- وحشتناکترین بدعت در تاریخ کلیسا یا ظهور آریوس و اعتقاد نامه نیقیه ۱۳۹
- ۴- نهضت اصلاح دینی یا رنسانس (نوزایی) ۱۴۱
- نهضت اصلاحی لوتر ۱۴۳
- گفتار دوم: بحثی درباره تحریف عهد جدید..... ۱۴۵
- انجیل در قرآن ۱۴۷
- تبدیل و تحریف در انجیل از زبان پولس..... ۱۴۸

۱۴۹	یک انجیل یا چهار تا یا بیشتر؟!
۱۵۱	نهضت و مکتب «توینگ»
۱۵۲	ارائه نمونه‌هایی از تحریف راه یافته در اناجیل موجود
۱۵۵	گفتار سوّم: بررسی اصول اعتقادی مسیحیت در قرآن کریم
۱۵۷	اصول اعتقادی مسیحیان
۱۵۸	فصل اول: الوهیت مسیح
۱۶۱	چگونگی شکل‌گیری عقیده «الوهیت مسیح ﷺ» در ذهنیت و نظام عقیدتی مسیحیت
۱۶۷	ادله مسیحیان برای «الوهیت مسیح ﷺ»
۱۷۰	تفسیر و تبیین بعضی از عالمان مسیحیت درباره «خداوندی مسیح ﷺ»
۱۷۲	موضع قرآن و مقابله آن با عقیده الوهیت مسیح
۱۸۳	فصل دوّم: سه گانه پرستی (تثلیث)
۱۸۳	جایگاه تثلیث در الهیات ارتدوکس و کاتولیک
۱۸۴	اندیشه تثلیث در تاریخ مسیحیت
۱۸۴	توحید یا تثلیث کدامیک حقیقی است؟
۱۸۵	تثلیث چیست؟
۱۸۸	منشأ عقیده تثلیث (سه خدایی)
۱۹۱	بررسی آیاتی از عهد جدید که با عقیده تثلیث مخالف هستند
۱۹۴	مخالفان تثلیث در دنیای مسیحیت
۲۰۰	تثلیث یک راز است!
۱۹۷	«جان بیدل» رهبر توحید و یکتا پرستی در انگلستان
۲۰۳	موضع قرآن درباره سه گانه پرستی یا سه خدایی مسیحیان
۲۰۹	تبیین بیان خصوصی قرآن در مواجهه با اندیشه «سه خدایی» در مسیحیان
۲۱۴	دیدگاه قرآن درباره منشأ عقاید انحرافی اهل کتاب
۲۱۷	سه خدایی در آئین هندو
۲۱۸	مشابهت مسیحیان با بودائیان
۲۲۰	اندیشه «سه خدایی» در مصر قدیم
۲۲۰	تثلیث در اندیشه یونانیان
۲۲۲	توحید در آئینه وحی و امامت

۲۲۲	نفی وحدت عددی از ساحت ربوبی در قرآن
۲۲۵	نفی وحدت عددی از ساحت ربوبی در روایات
۲۲۶	نقد عقیده «سه خدایی» در پرتو براهین عقلی
۲۳۰	یک داستان: «ما الان، خدا نداریم!»
۲۳۳	فصل سوم: مباحثی درباره روح القدس
۲۳۵	معنا و مفهوم روح القدس
۲۳۵	مغایرت دیدگاه اسلامی با باورهای مسیحیت در مصداق «روح القدس»
۲۳۶	تاریخچه‌ای از روند شکل‌گیری اندیشه «خدایی روح القدس» در دین مسیحیت
۲۳۸	جایگاه روح القدس «در عقیده سه خدایی»
۲۳۹	روح القدس در عهد جدید
۲۴۱	روح القدس در قرآن
۲۴۲	نظریات مفسرین اسلامی در مورد روح القدس
۲۴۵	فصل چهارم: عیسی «کلمه» خداست
۲۴۷	عیسی <small>ﷺ</small> کلمه خداست
۲۴۹	سابقه اندیشه «تجسد و حلول» در ادیان دیگر
۲۴۹	سخنان فخر رازی در نقد «تجسم کلمه خدا» در عیسی <small>ﷺ</small>
۲۵۰	«کلمه بودن» عیسی <small>ﷺ</small> از نظر قرآن
۲۵۵	فصل پنجم: مریم مادر خدا است!
۲۵۸	چگونگی شکل‌گیری آئین پرستش مریم در دنیای مسیحیت
۲۵۸	عقیده بعضی از فرقه‌های مسیحیت درباره مریم
۲۶۰	مقام و شخصیت مریم از نظر قرآن کریم
۲۶۱	نظریه قرآن در مورد «خدا بودن» مریم
۲۶۵	فصل ششم: عروج رسول یار
۲۶۷	آیا عیسی <small>ﷺ</small> به صلیب کشیده شد؟
۲۶۹	فرقه «دوستیک» و ماجرای مصلوب شدن عیسی!
۲۶۹	فرجام زندگی عیسی <small>ﷺ</small> از دیدگاه قرآن
۲۷۲	حضرت مهدی <small>ﷺ</small> امام و پیشوای مسیح <small>ﷺ</small>
۲۷۴	کتابنامه

مقدمه:

در محضر قرآن

حضور در خلوت قرآن و غواصی در بحر بیکران معارف بلند آن کار هر کسی نیست. بار یافتن به محضر قدسی قرآن و رسیدن به بلندا و اوج قلّه‌های فتح ناشدنی آن ویژه خاصان درگاه ربوبی است.

تنها همان کسانی که مخاطب قرآن هستند به ژرفای معارف آن می‌رسند؛ و از عمق وجود قرآن درّهای گرانبها و جانبخش را بدست می‌آورند.

ما انسانها با بینشها و توانمندیهای متفاوت هر کدام به اندازه ظرفیت وجودی خویش از قرآن بهره‌مند می‌شویم.

آیات قرآنی بسان اقیانوس بیکران و ژرفی می‌مانند که هر چه از آن برداشت کنیم و بهره ببریم باز هم از ظرفیت وجودی آن کاسته نمی‌شود.

متبذت چهارده قرن است که اندیشمندان و فرزندان جهان اسلام و غیر اسلام در کنار این خوان گسترده الهی عطش عاطفی و عقلانی خویش را سیراب کرده‌اند اما به قول شاعر «هر دم از این باغ بری می‌رسد».

انس و الفت با قرآن و گوش سپردن به نوای دل‌انگیز آن، انسان را در عوالم گوناگون به گردش در می‌آورد. و اگر انسان فهمی روشن‌گر و رأیی منصفانه داشته باشد پاسخ مجهولات اساسی خویش را در قرآن می‌یابد، و آنگاه با عزمی راسخ و تصمیمی قاطع می‌تواند رأی و نظر خویش را اظهار و ترویج نماید.

از آنجا که قرآن سخن حق است و از ساحت و درگاه ربوبی خدای علیم و حکیم صادر گشته است؛ قهراً گاه و بیگاه به مطالبی اشاره می‌نماید. و زمانی حقانیت مطلب مورد اشاره ثابت می‌شود که انسان جستجوگر یا باید قبلاً آگاهیهای لازم را در آن زمینه داشته باشد یا برای فهم معانی ژرف قرآن به تحقیق و جستجو در موضوع مورد اشاره بپردازد.

موضوع رساله و تحقیق حاضر

همانگونه که گفته شد قرآن به عنوان مجموعه‌ای وحیانی و آخرین کتاب آسمانی خدای علیم، در بردارنده اصول اساسی مورد نیاز همه انسانها در تمامی دوران می‌باشد.

تمسک به قرآن و پذیرفتن دین اسلام آنگاه میسر است و عقلانی می‌نماید که نقصان یا بطلان سایر مذاهب و ادیان روشن گردد. نزول آخرین کتاب و ارسال آخرین پیامبر به این معنا است که هر آنچه مورد نیاز بشر است بیان شده است. و این تکلیف خود بشر است که باید با استفاده از عقل فطری و خدادادی خویش به استنباط و کندوکاو در امور اساسی خویش پردازد و خویشتن را به سرچشمه وحی متصل نماید.

در طول تاریخ بشر، خداوند متعال پیامبران را همراه با دلایل آشکار برای هدایت انسانها فرستاد. در میان پیامبران زیادی که خداوند ارسال نمودند فقط چند نفر بوده‌اند که شایستگی لقب «اولوالعزم» را داشته‌اند.

البته معارف، احکام و قوانین دینی که توسط آن رسولان گرامی الهی برای بشر آورده شده در طول تاریخ به تدریج با آموزه‌های ناقص بشری آمیخته گشت و این اختلاط گاه چنان قوی بوده که آن قسمتی را که خود بشر با توانایی علمی خود نگاشته بود، الهامی و مقدس دانستند. قرآن کریم به عنوان آخرین صحیفه و مکتوب نازل شده از ساحت ربوبی، در آیات نورانی اش به انحرافات و کجرویهای پیروان ادیان آسمانی در حوزه‌های فکری، رفتاری و اجتماعی اشارات و تصریحات ظریف و قاطعی دارند.

تبویب و تنظیم آیات قرآنی در این زمینه دارای نتایج سودمندی در همه ابعاد می‌باشد. اولین نتیجه پژوهش در این وادی اثبات حقانیت و وحیانی بودن قرآن کریم می‌باشد. یعنی انسان با قرائت و کندوکاوی درباره عقاید اهل کتاب به حقانیت قرآن و الهامی بودن آن اعتراف می‌نماید.

قرآن و کتابهای آسمانی

قرآن خویشتن را به عنوان نگهبان و حافظ کتب پیشین آسمانی معرفی نموده است.

توصیفی که قرآن در این باره مطرح فرموده در آیه زیر آمده است:

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ
وَمُهَيِّئْنَا عَلَيْهِ فَآخِذَكُمْ بَيْنَهُمْ يَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ
مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً...﴾

«و این کتاب (قرآن) را به حق بر تو نازل کردیم در حالی که کتب پیشین را تصدیق می‌کند و حافظ و نگهبان آنهاست [تحریفات راه یافته به آنها را آشکار می‌کند]. پس بر طبق احکامی که خدا نازل کرده در میان آنها حکم کن و از هوئی و هوسهای آنان پیروی نکن و از احکام الهی روی مگردان. ما برای هر کدام از شما آئین و طریقه روشنی قرار دادیم...»^(۱)

تصدیق قرآن درباره سایر کتب الهی بزرگترین خدمت را نسبت به آنها انجام داده است. مرحوم کاشف الغطاء بر این باورند که «اگر رسول اکرم ﷺ و قرآن نمی‌بودند هرگز نامی از یهود و مسیحیت باقی نمی‌ماند. زیرا عهدین موجود به گونه‌ای از مسیر واقعی دور شده‌اند که در مقابل امواج فکری انسانها توان بقای خویش را از دست داده‌اند.»^(۲)

خدماتی که قرآن به سایر کتابهای آسمانی نمود عبارتند از:

۱- همراه با نشر توحید، اعمال ناروانی را که عهدین به انبیاء پاک الهی نسبت داده شده برطرف نمود و مهر بطلانی بر آنها زد. قرآن همه انبیاء الهی را به پاکی و طهارت روحی و نفسانی مورد ستایش قرار داده است.

۲- قرآن تورات و انجیل واقعی را عاری از تحریف و تغییر می‌داند. لذا می‌فرماید:

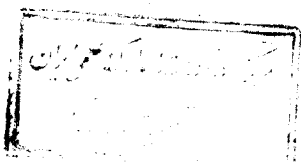
﴿قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

«... بگو اگر راست می‌گویید تورات را بیاورید و بخوانید»^(۳)

۱- مائده / ۴۸.

۲- شریعت در آینه معرفت، ص ۱۰۴.

۳- آل عمران / ۹۳.

یعنی این نسبت‌های ناروائی که شما به پیامبران پیشین می‌دهید در تورات نیامده است.

قرآن کریم در دو حوزه و قلمرو، کتابهای آسمانی را از تحریف مصون داشته است:

۱- در حوزه معارف اصولی و بنیادین مثل رسالت انبیاء، توحید، عصمت انبیاء معاد...

۲- در حوزه قوانین دینی و فروع آن.

مطابق فرمایشات قرآن اگر اهل کتاب به حقایق اصولی ایمان بیاورند رستگار خواهند شد.

در دوره‌ای که قرآن نازل شد و اسلام گسترش یافت اندیشه «رهبانیت» یا جدایی از صحنه

اجتماعی در دین مسیحیت ریشه دوانیده بود. قرآن این اندیشه را یک بدعتی می‌داند که

پیروان مسیح علیهم‌السلام آنرا ایجاد کردند. (۱)

احبار و رهبانان با جدا خواندن دین از سیاست اداره امور جامعه بشری را به قیصر و کسری

واگذار کرده بودند.

لذا قرآن هشدار می‌دهد که پیروان اهل کتاب از دستورات اصلی دینی غافل مانده‌اند و یکی

از اساسی‌ترین فرامین الهی یعنی جهاد را ترک نموده‌اند.

قرآن در مورد احکام مربوط به مبارزه که در تورات و انجیل آمده است می‌فرماید:

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِآنَ لَهُمُ الْجَنَّةَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ
وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ...﴾

«خداوند از مؤمنان جانها و اموالشان را خریداری کرده که در

برابرش، بهشت برای آنان باشد به این گونه که: در راه خدا پیکار

می‌کنند، می‌کشند و کشته می‌شوند. این وعده حقی است بر او که در

تورات و انجیل و قرآن ذکر فرموده و چه کسی از خدا به عهدش

وفادارتر است...» (۲)

خلاصه: خداوند در قرآن کریم با صدائی رسا و آهنگی روح نواز و بانگی جاودانه بر بام

بلند تاریخ انسانیت تمامی اهل کتاب را چنین خطاب می‌کند: «ای اهل کتاب به سوی کلمه توحید و عبودیت خداوند که مشترک بین ما و شما است بشتابید و جز خداوند یگانه نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم و بعضی از ما بعض دیگر را - غیر از خدای یگانه - به خدائی نپذیرد هرگاه (از این دعوت) سرپیچی کنند بگویید «گواه باشید که ما مسلمانیم».^(۱)

به عقیده نگارنده تمامی آنچه را که قرآن در آیات متعدد درباره اهل کتاب فرموده باز خوانی و تفصیل همین آیه شریفه است.

قرآن در صدد بیان یک واقعیت بوده است. و آن انحراف پیروان اهل کتاب از خط اصیل و بنیادی توحید است. انحراف از جاده توحید یعنی قدم گذاشتن در بیابانهای تاریک و دهشت زای شرک و جهالت. لذا قرآن با این آیه به ما می‌فهماند که اهل کتاب هم، گرفتار سرنوشت پیروان سایر مذاهب بشری شده‌اند. به همین خاطر آنها را به بندگی خداوند دعوت می‌نمایند.

انگیزه‌های تحقیق:

- ۱- بار یافتن در محضر قرآن لذتی بی بدیل را در روح و روان انسان بجای می‌گذارد. قرائت، فهم و انتقال معانی قرآن همه توفیقاتی است که اگر نصیب بنده‌ای گشت باید علی‌الدوام شاکر محضر الهی باشد. لذا اولین انگیزه تحقیق در مورد یک موضوع قرآنی برای شیفتگان آن چشیدن فهم ژرفای معانی آن می‌باشد.
- ۲- قرآن کریم در همه اصول بنیادی مورد نیاز بشر حرف و حدیث دارد. فهمیدن آیات قرآن و آنگاه عرضه و ارائه کردن مفاهیم آن وظیفه همه کسانی است که حیات و زندگانی خویش را مدیون قرآن می‌باشند.
- انجام این مهم در مرتبه اول متوجه محققین حوزه‌های دینی است.
- ۳- با توجه به حقانیت محتوای قرآن و وحیانی بودن الفاظ و مضامین آن هر پژوهشی که به این منبع بیکران متصل باشد، از استواری بیشتری برخوردار خواهد بود.
- لذا اگر موضوعی از دیدگاه قرآن مورد بررسی قرار گیرد نتایج آن مقبولیت بیشتری می‌یابد.

روش تحقیق:

شیوهی ما در این تحقیق کتابخانه‌ای است. منابع مورد استفاده عمدتاً کتابهای مقدس پیروان اسلام، یهود و مسیحیت و کتب تفسیری و تاریخی آنها می‌باشد. علاوه بر اینها کتب کلامی درباره عقاید موضوع بحث مورد توجه قرار گرفته‌اند. بدیهی است که در این شیوهی تحقیق یا کلاً هر نوع روش تحقیقی تأثیر پیشداوریه‌ها، گرایشها و ذهنیتهای پژوهشگر امری است که در هر صورت غیر قابل اجتناب است. اما با توجه به اینکه موضوع این رساله وابسته به قرآن است کاری که نگارنده انجام داده صرفاً تبویب، تبیین و تدوین عقاید کلامی اهل کتاب است. لذا پای فشردن بر مطالب ارائه شده که منشأ آنها قرآن می‌باشد، جای هیچ گونه نکوهشی را باقی نمی‌گذارد.

پیشینه تحقیق:

درباره موضوعی که مورد تحقیق قرار گرفته است، کتابهای سودمندی تاکنون تألیف گشته است.

اما بررسی عقاید کلامی اهل کتاب به صورت مدوّن و مرتبط با هم در آثاری که تاکنون عرضه گشته تا اندازه‌ای که نگارنده اطلاع دارد سابقه چندانی ندارد.

آنچه از عالمان اسلامی - چه در قدیم و چه در قرون اخیر - بجای مانده بیشتر در مورد اصل کتب اهل کتاب و اثبات تحریف آنهاست.

البته نباید از یاد برد که مفسرین عالی مقام قرآن در ذیل آیات مربوطه تلاش و جهد زیادی از خودشان بجای گذاشته‌اند. این کوششها در دهه‌های اخیر نمود بیشتری داشته است.

اما به هر حال تبویب و تنظیم مسائل یک موضوع و ایجاد ارتباط منطقی بین مطالب و اهداف آن، دارای نتایج پربارتری می‌باشد.

امید است که این اثر و آثاری از این دست بتوانند اهداف متعالی قرآن را هر چه بیشتر در عرصه ارتباطات فرهنگی و کلامی برای تشنگان معارف دینی برآورده سازند. انشاء الله.

محدودیت‌های تحقیق

- ۱- عدم آشنائی نویسنده با زبان‌هایی که منابع اولیه کتب اهل کتاب به آنها نگاشته شده است. بدیهی است که آشنائی با زبان هر ملتی در پربارتر شدن فهم مطالب آنها آثار والایی دارد.
- ۲- کتابهایی که در زبان فارسی یا عربی تألیف یا ترجمه گردیده‌اند مضامین آنها بسیار به هم نزدیک است. لذا به نظر می‌رسد در زبان فارسی کتابهای اصیل و قوی در این زمینه بسیار اندک می‌باشد. در نتیجه آشنائی مطلوب با مبانی اهل کتاب مستلزم تلاش و کوشش بیشتری می‌باشد.
- ۳- بعضی از کتب تفسیری که تألیف قدماء می‌باشند در ذیل آیه مربوطه زمانی که به نقد اندیشه‌های اهل کتاب پرداخته‌اند منبع مورد اشاره خویش را ذکر نکرده‌اند لذا در استناد اندیشه‌های مورد بحث به اهل کتاب، کتب تدوین شده در قرون اخیر از استحکام بیشتری برخوردارند. به خاطر همین نقیصه در کتب پیشینیان، آن کتابها نمی‌توانند راهنمای خوب و قوی‌ای برای طرح و نقد اندیشه‌های اهل کتاب باشند.

سخن پایانی در مقدمه اثر:

- با ارائه چند تذکر مقدمه اثر خویش را به پایان می‌رسانم.
- ۱- اثر حاضر قطعاً از نقص و خلل، خالی نمی‌باشد. زیرا دانش محدود بشری باعث بوجود آمدن نقصان در این زمینه خواهند شد. امید است در مراحل بعدی گامهای استوار و محکم‌تری برداشته شود. انشاء الله.
 - ۲- با توجه به بعضی محدودیتها همه آراء کلامی اهل کتاب که در قرآن آمده بود مورد بررسی اجمالی یا تفصیلی قرار نگرفته‌اند. لذا نگارنده متوجه این نقصان می‌باشد.
 - ۳- ذکر منابع مورد استفاده در هر مطلب ابتداءً فقط به صورت ذکر اسم کتاب جلد و صفحه مربوطه، انجام گرفته و در پایان اثر مشخصات کتابنامه به طور کامل بیان شده است.